

SPOLOČENSKÁ NÁVRATNOSŤ INVESTÍCIÍ: PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA KOMUNITNÉHO KULTÚRNEHO CENTRA

THE SOCIAL RETURN ON INVESTMENT: THE CASE STUDY OF COMMUNITY CULTURAL CENTRE

Miriam Šebová

Abstract: *The paper examines the method of the Social Return on Investment (SROI) which is increasingly drawn to evaluate the social impacts of programs or projects in nonprofit or public sector. SROI helps to understand the „social value“ generated by these activities and compares it with „the costs“. The conceptual framework of SROI is based on similar principles as CBA (cost-benefit analysis). It tries to quantify and monetise the social value into financial values, which result in an SROI coefficient. The most important phase of implementation of SROI is the application of „Theory of change“. It has to enable the understanding of the impacts of the analysed activities on the stakeholders. The paper is focused on the theoretical routes of SROI, there are described the main features of the method and also discussed its limitations. In the second part of the paper is introduced the case study – SROI Analysis of the community cultural centre in Košice. This case study is the first application of SROI analysis in Slovakia.*

Keywords: *SROI Analysis, Evaluation, Impact Measurement, Social Impact, Culture*

JEL Classification: *L3, R58.*

Úvod

Tradičný problém vyjadrenia finančnej hodnoty netrhových statkov a služieb sa prejavuje v hľadaní metód, ktoré by boli schopné čo najvernejšie oceniť to, čo sa vlastne peniazmi vyjadriť nedá. Dôvody potreby rozvoja týchto metód sú prozaické - rastúci dopyt po zodpovednosti a dobrom spravovaní spoločnosti a potreba efektívnejšieho využívania obmedzených verejných zdrojov (Murray, Caulier-Grice, & Mulgan, 2010). Inšpirácia ako vyjadriť ekonomické kategórie aj v neziskovom sektore prichádza zo súkromného sektora a príležitosťou sú modifikácie bežných ekonomických analýz. Namiesto finančných indikátorov (napr. výnosy) sa však sledujú spoločenské prínosy neziskových aktivít, ktoré sú ich hlavným výsledkom a cieľom existencie.

Vznik nasledujúcej štúdie stimuloval dopyt po analýze, ktorá by dokázala vyjadriť prínosy miestneho kultúrneho centra Výmenník Štítová vybudovaného v rámci projektu Košice Európske hlavné mesto kultúry (EHMK) 2013. Na základe rešerše metód a techník, ktoré sa používajú na ekonomické hodnotenie neziskových projektov, sme vybrali metódu spoločenskej návratnosti investícií (angl. Social return on Investment – SROI). Cieľom nášho príspevku je preto analyzovať socioekonomickú hodnotu vybraného centra a kriticky zhodnotiť použitú metódu SROI.

Nasledujúca štúdia predstavuje pravdepodobne prvú aplikáciu metódy SROI na Slovensku, z tohto dôvodu ju vnímame ako praktické testovania a úvod do kritickej akademickej diskusie o jej výhodách a limitoch. Keďže ide o novú metódu oceňovania

spoločenských prínosov neziskových aktivít, v príspevku sa obšírnejšie venujeme aj jej vývoju, praxi a metodologickému rámcu. V druhej časti príspevku uvádzame prípadovú štúdiu ocenenia aktivít spoločenskej hodnoty Výmenníka Štítová.

1 Formulácia problematiky

SROI bola vyvinutá v USA v 90. rokoch 20. storočia so zámerom vytvoriť nástroj, podľa ktorého by sa mohli investori v neziskovom sektore lepšie rozhodovať pri umiestňovaní svojich investícií v sociálnej ekonomike. Autorom konceptu je Jed Emerson, ktorý publikoval hlavné východiská SROI v roku 1996 v americkej konzultačnej agentúre Roberts Enterprise Development fund (Emerson & Twersky, 1996). V USA sa SROI rýchlo etablovala a vznikali ďalšie štúdie napr. (Olsen, 2003). V európskom prostredí sa SROI aplikuje od roku 2003 najmä vo Veľkej Británii.

Ďalšiu evolúciu metódy a jej rozšírenie v Európe ovplyvnili dva faktory. Prvým sú tradičné rozdiely medzi angloamerickým a európskym vnímaním verejného a súkromného sektora. V angloamerickom prostredí sú ekonomické kategórie v neziskovom sektore vnímané veľmi podobne ako v komerčnom sektore na rozdiel od kontinentálnej Európy, kde je deliaca čiara medzi verejným a súkromným sektorom výraznejšia. Tým sa v kontinentálnej Európe prejavuje omnoho nižšia ochota ekonomicky ohodnocovať sociálne projekty (Krlev, Münscher, & Mülbart, 2013). Druhým faktorom je pôvod autorov metódy. Je potrebné zdôrazniť, že iniciátormi SROI boli v USA konzultačné firmy. SROI teda nie je prvotne výstupom akademického prostredia. SROI vznikla ako praktický nástroj na oceňovanie spoločenskej hodnoty sociálnych podnikov a prvé publikácie SROI sú návody, ako analýzu krok po kroku uskutočniť. Takéto návody publikovali v americkom prostredí (Emerson, Wachowicz, & Chun, 2001) a (Chun, 2001), vo Veľkej Británii (Lawlor, Neitzert, & Nicholls, 2008) a (Nicholls & al., 2012), v Holandsku vznikla štúdia (Context, 2010) a pod. Akademická diskusia k SROI bola podnietená až následne, po jej rozšírení konzultačnými firmami a vládnymi iniciatívami v praxi (napr. Škótska vládna iniciatíva v roku 2009).

1.1 Metodologický rámec SROI

SROI vychádza z klasickej CBA so zámerom lepšie porozumieť širším vplyvom neziskových aktivít. CBA je štandardnou metódou na hodnotenie verejných investícií, ktorá je teoreticky vydiskutovaná. Vychádza z ekonomickej teórie blahobytu a mikroekonomickej teórie hraničnej užitočnosti (Džupka, 2014). Väčšina štúdií, napr. (Krlev, Münscher, & Mülbart, 2013), uvádza, že výhodou SROI oproti CBA je holistický prístup k hodnoteniu. Niektorí autori považujú SROI za špeciálnu aplikáciu CBA napr. (NPC, 2010) a (Rauscher, Schober, & Millner, 2012) alebo dokonca za chybnú aplikáciu CBA (Mertens, Xhaufclair, & Marée, 2015). SROI je síce založená na podobnej logike ako CBA (náklady verzus prínosy), ale aplikuje ju rozdielnym spôsobom. Konceptne je v SROI namiesto nákladov používaný pojem investície a miesto prínosov pojem spoločenská návratnosť. Dôvodom na zámenu nákladov za investície je, že slovo „investície“ má pozitívnu konotáciu, kým slovo „náklady“ skôr negatívnu. SROI chce ukázať, že výdavky do neziskového sektora môžu byť vnímané aj ako investície do rozvoja nielen ako náklad (Schober & Then, 2015). Výsledkom spoločenskej ROI je tak pomer monetizovanej spoločenskej hodnoty a investícií (Millar & Hall, 2012).

$$SROI = \frac{\text{Čistá súčasná hodnota spoločenských prínosov}}{\text{Čistá súčasná hodnota investícií}} \quad (1)$$

Napr. výsledok 2:1 vo vzorci (1) indikuje, že investície v hodnote 1 Eura vytvorili 2 Eura spoločenskej hodnoty.

SROI využíva princípy uplatňované v CBA tak, že spoločenské prínosy identifikuje, kvantifikuje a oceňuje. Ťažiskom SROI je teória zmeny (angl. theory of change) (Rauscher, Schober, & Millner, 2012). Ide o vyjadrenie zmeny v cieľovej skupine na základe výstupov analyzovaného projektu, programu alebo organizácie, pričom tieto výstupy vedú k účinkom, ktoré je možné aktérom priradiť, spočítať a následne previesť na peniaze (monetizovať). SROI je založená na masívnom kvalitatívnom výskume, v ktorom sa podrobne sledujú dopady na zainteresované subjekty, ktoré analyzované aktivity ovplyvňujú.

1.1.1 *Limity SROI*

Akademická kritika SROI je orientovaná najmä na nedostatočnú teoretickú koherentnosť metódy. (Mertens, Xhaufclair, & Marée, 2015) spracovali kritickú štúdiu, kde vyčítajú SROI štyri hlavné nedostatky a to: „hybridný charakter ukazovateľa SROI“, „limity ukazovateľa SROI na komplexné zachytenie reálnej spoločenskej hodnoty“, „výsledky zahrnuté do SROI môžu byť ovplyvňované kvalitou vstupných dát a preferenciami spracovateľa“, „spoločenská hodnota nemôže byť redukovaná na jeden finančný ukazovateľ“. Ďalšiu kritickú štúdiu voči oceňovaniu nefinančných výstupov pomocou SROI publikovali (Maier, et al., 2014). Keďže techniky oceňovania sú z princípu určitým kompromisom s pomerne jasnými limitmi, pri meraní spoločenskej hodnoty nie je možné komplexne zachytiť presnú hodnotu, len sa pokúsiť o jej čo najvernejšiu kvantifikáciu (kvalifikovaný odhad). Keďže SROI je založená na kvalitatívnom výskume, ktorý realizuje výskumník, je tam skutočne riziko klasických chýb (angl. research bias), ktoré by mali byť minimalizované vedecky korektným prevedením štúdie (napr. zahrnutím kontrolnej skupiny).

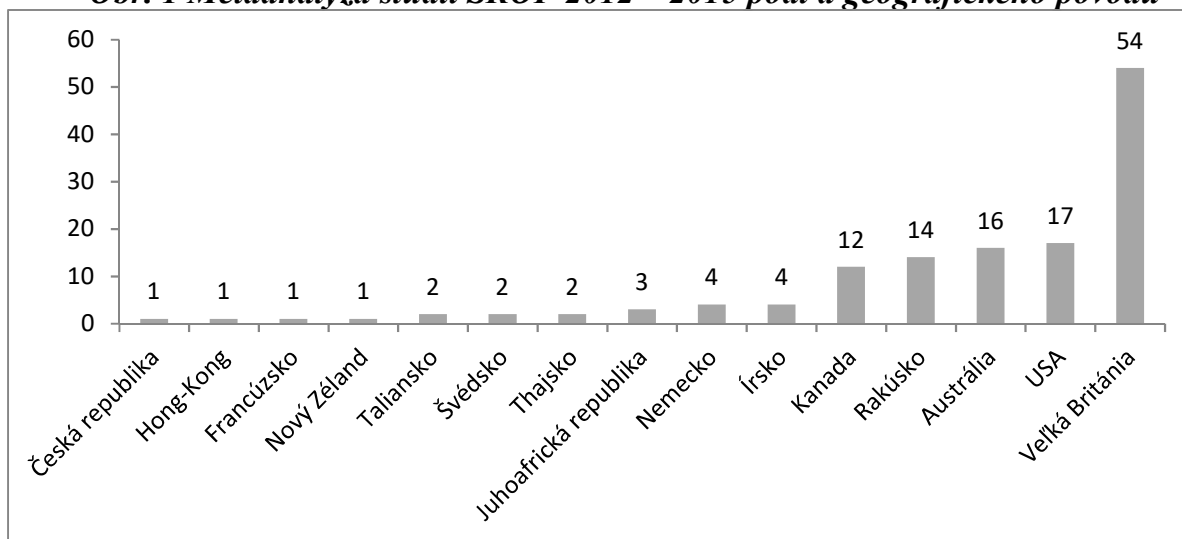
Predsudky voči SROI vychádzajú z doposiaľ malého množstva aplikácií, ktoré neumožňujú širšiu štandardizáciu. Ako konštatujú (Krlev, Münscher, & Mülberr, 2013), chýba všeobecne akceptovaná štandardne spracovaná metodológia SROI, i keď v posledných rokoch sme zaevidovali jej metodologický posun (Mertens, Xhaufclair, & Marée, 2015), (Pathak & Dattani, 2014), (Maier, et al., 2014). Keďže SROI je relatívne „mladá“ metóda, tvorenie jej metodologického rámca stále pokračuje. Akademická diskusia poukazuje na niekoľko nejasností a medzier, ktoré je potrebné prepracovať, resp. doplniť návody, ako sa s nimi vysporiadať, keďže z praxe vychádza dopyt po tomto type metódy.

1.1.2 *Praktické a akademické štúdie SROI*

V rovine praktických štúdií sa metóda intenzívnejšie začala používať po roku 2007 a najmä po roku 2010. Nemeckí autori z Centra pre sociálne investície na Univerzite v Heidelbergu (Krlev, et al., 2013) spracovali metaanalýzu, v ktorej hodnotia 114 analýz SROI publikovaných v rokoch 2000-2011 na základe internetovej rešerše. Konštatujú, že od roku 2010 došlo k exponenciálnemu nárastu SROI analýz najmä v angloamerických krajinách. Naším zámerom bolo zistiť súčasný stav v oblasti realizovania a publikovania praktických štúdií SROI a vedeckých článkov o SROI. Preto sme nadviazali na nemeckú metaanalýzu a uskutočnili sme rešerš praktických štúdií SROI 2012 – 2015 dostupných na internete. Analyzovali sme 129 štúdií, ktoré boli zverejnené celé, s korektnou metodológiou a výsledkami v anglickom jazyku (Šebová,

2016). Uvádzame len vybrané výsledky metaanalýzy. Štúdie SROI pochádzajú aj po roku 2012 naďalej vo veľkej prevahe z angloamerických krajín ako Veľká Británia, USA, Kanada, Austrália (Obr.1). Z kontinentálnej Európy sa SROI ako analytická metóda začala intenzívnejšie uplatňovať v Rakúsku a Nemecku napr. štúdie (CSI, 2012), (Then & al., 2012), (Rauscher, et al., 2012). V stredoeurópskom prostredí je medzera v aplikovaní a skúmaní tejto metódy. Krátku pilotnú štúdiu sme našli z Česka, z oblasti zamestnávania hendikepovaných osôb, spracovanú v češtine (Krátky, 2012). Mnohé štúdie SROI pravdepodobne existujú v materských jazykoch v jednotlivých krajinách. Na obrázku (Obr.1) je uvedená početnosť štúdií analyzovaných v metaanalýze podľa ich geografického pôvodu.

Obr. 1 Metaanalýza štúdií SROI 2012 – 2015 podľa geografického pôvodu

Zdroj: Šebová, 2016

1.1.3 Aplikácia SROI v sektore kultúry

Rastúci tlak na mnohé kultúrne a umelecké organizácie vyjadriť ich hodnotu a legitimizovať ich existenciu, poukazuje na to, že demonštrácia hodnoty má význam aj pre širší kultúrny a umelecký sektor (Allpress, Rohani, & Meares, 2014). Cez inštrumentálne hodnoty kultúra spôsobuje zmeny v iných sektoroch, ktoré nezachycujú klasické ekonomické hodnotiace metódy. Štúdie z oblasti kultúry dokazujú, že kultúrne aktivity môžu zlepšiť kvalitu mestského života, ovplyvňujú tiež zdravie a blahobyt obyvateľov (Allpress, Rohani, & Meares, 2014). Typológia vplyvov kultúry (Tab. 1) je rozpracovaná napr. v štúdií „Measuring Museum Impacts“ (Bollo, 2013).

Tab. 1: Vplyvy kultúry

Vplyvy na jednotlivca	<ul style="list-style-type: none"> • Osobný rozvoj, učenie/ Kontinuálne a ďalšie vzdelávanie • Inšpirácia, imaginácia a vízia • Posilnenie komunity, posilnenie občianstva
Vplyvy na spoločnosť	<ul style="list-style-type: none"> • Sociálna kohézia/ sociálna inklúzia, zdravie • Lokálny imidž a identita • Rovnosť, znižovanie nezamestnanosti, znižovanie kriminality • Integrácia marginalizovaných skupín/migrantov

Zdroj: (Bollo, 2013)

Pri metaanalýze štúdií SROI (Šebová, 2016) sme analyzovali 10 štúdií z oblasti kultúry a umenia (Tab. 2). Štúdie ukazujú na pomerne vysokú spoločenskú hodnotu projektov v oblasti kultúry (ukazovateľ SROI od 4,18 do 27).

Tab. 2: Metaanalýza štúdií SROI v oblasti kultúry

Názov štúdie	Autor	Oblasť pôsobenia	Pomer SROI
Arts' Youth empowerment Program (2013)	Learning through the Arts, Kanada	Prevenia kriminality cez umelecké vzdelávanie	4,91
Nonprofit Arts and Culture Field in Illinois (2015)	Social IMPACT Research Centre, USA	Umenie a kultúra	27,00
National Museum Liverpool and House of Memories (2015)	Liverpool University, UK	Sociálna integrácia cez zapojenie do kultúrnych aktivít	8,66
Auckland Museum's Moana - My Ocean Exhibition (2014)	Auckland Council, Nový Zéland	Umenie a kultúra	4,66
Blue Teapot Theatre Company (2016)	Research Group, Írsko	Sociálna integrácia cez zapojenie do kultúrnych aktivít	4,18
Work -based learning at the Museum of East Anglian Life (2010)	Museum of East Anglian Life, UK	Podpora zamestnatelnosti cez zapojenie do komunitných umeleckých aktivít	4,3
Craft Cafe (2011)	Social Value Lab, UK	Sociálna integrácia cez zapojenie do kultúrnych aktivít	8,27
Creative Pathways (2013)	Impact Arts, UK	Podpora zamestnatelnosti cez zapojenie do umeleckých aktivít	5,68
Fab Pad programme (2009)	Impact Arts, UK	Sociálna integrácia a rozvoj ohrozených skupín cez zapojenie do kultúrnych aktivít	8,38
Young Apprenticeships Programme (2011)	Clifford, J. et al., UK	Vzdelávanie a zamestnanie v kreatívnych odvetviach	4,33
Medián			5,3
Priemer			8,04

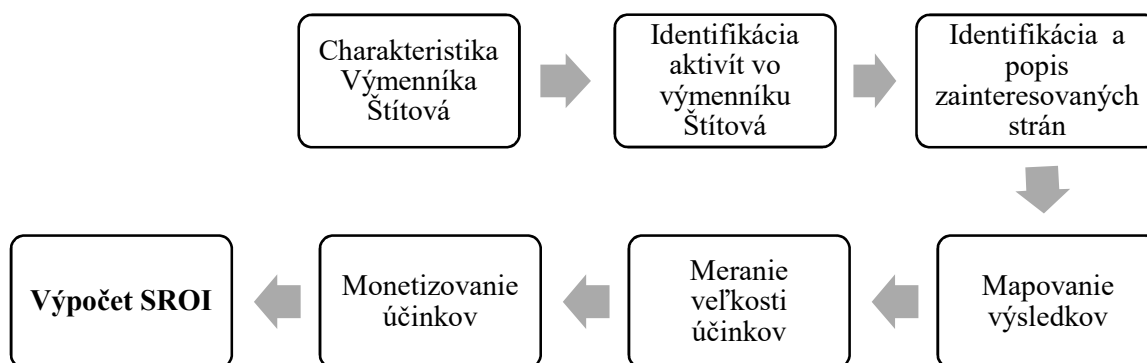
Zdroj: vlastné spracovanie

Hodnota SROI napr. 4,18 znamená, že 1 investovaná peňažná jednotka vygenerovala sociálnu hodnotu 4,18 peňažných jednotiek. Uvedené SROI v kultúre sa pre nás stali inšpiráciou pre spracovanie prípadovej štúdie SROI z Košíc.

2 Metódy

Realizácia SROI analýzy vyžaduje interdisciplinárny prístup – kombináciu techník sociologického výskumu a ekonomických metód. Pre získanie primárnych údajov do analýzy SROI sme tak uskutočnili kombinovaný výskum: kvalitatívny (hlbkové rozhovory so zainteresovanými subjektmi) a kvantitatívny (dotazníkové prieskumy so zainteresovanými subjektmi). Jednotlivé fázy SROI analýzy sú zobrazené na obrázku (Obr. 2).

Obr. 2: Postup analýzy SROI

Zdroj: vlastné spracovanie

Časové obdobie zberu údajov do analýzy bolo máj 2016 až september 2016. V období máj až september sme realizovali 14 pozorovaní vo Výmenníku. Realizovali sme hĺbkové pološtruktúrované rozhovory so 37 rôznymi jednotlivcami a dotazníkový prieskum so 60 respondentmi, ktorých vplyv sledujeme v štúdiu. Zber informácií od zainteresovaných skupín sme ukončili v bode „saturácie“, keď respondenti opakovali už zistené účinky, teda neobjavovali sa pre nás nové informácie. Uvedená SROI predstavuje retrospektívnu analýzu, ktorá hodnotí účinky aktivít Výmenníka za január až máj 2016. Monetizovanie účinkov sme realizovali technikou hľadania paralelných cien v súkromnom sektore.

3 Rozbor problému

Výmenníky v blízkosti panelákov boli postavené v 60. a 70. rokoch a pôvodne slúžili na redistribúciu tepla pre byty. Novou technikou vykurovania obytných domov stratili svoj účel a v rámci EHMK 2013 boli zrekonštruované na komunitné kultúrne centrá na sídliskách. V súčasnosti (rok 2017) v Košiciach funguje 7 výmenníkov na 5 sídliskách. Hlavným zámerom projektu Výmenníky - SPOTs bola decentralizácia kultúry do okrajových častí mesta. Celková hodnota rekonštrukcie výmenníkov na miestne kultúrne centrá bola vo výške 1,3 mil. Eur. Výmenníky spravujú kultúrni mediátori, ktorí pracujú v úzkej spolupráci s komunitami. Programová štruktúra Výmenníkov tvorí 70% participatívnych projektov, ktoré sú iniciované a realizované obyvateľmi. (Hološ & Zolnaiová, 2015) Výmenník je vlastne sídliskovou klubovňou, kde návštevníci bez platenia vstupného a nájomného môžu rozvíjať s podporou mediátora vlastné kreatívne nápady a získať pre ne ďalších ľudí z okolia. Tak by sa cez kultúrny rozvoj individuálnych návštevníkov mala rozvíjať sídlisková komunita.

Cieľom nasledujúcej analýzy je oceniť socio-ekonomickú hodnotu aktivít Výmenníka Štítová. Zameranie a ciele štúdie sme konzultovali s projektovým manažérom a kultúrnou mediátorkou Výmenníka Štítová. Vzhľadom na rozsah príspevku uvádzame výrazne skrátenú prípadovú štúdiu Výmenníka Štítová.

3.1 SROI analýza Výmenníka Štítová

Výmenník Štítová bol pre verejnosť sprístupnený v apríli 2013. Hlavným zámerom Výmenníka bolo vytvoriť výstavný priestor uprostred sídliska. Architektonicky je koncipovaný prioritne ako malá galéria, s bielymi stenami na dvoch poschodiach a s prístupom na strechu. Úžitková plocha Výmenníka je cca 200 m². Tento Výmenník je najbližšie k centru mesta (cca 15 min. pešo), kde je koncentrovaná kultúrna

infraštruktúra a podujatia. To znižuje jeho exkluzívnosť ako priestoru na sídliskové kultúrne aktivity v porovnaní s inými Výmenníkmi.

Aktivity Výmenníka sú určené pre všetky vekové kategórie obyvateľov sídliska. Cieľovou skupinou sú amatérski umelci – jednotlivci a formálne i neformálne skupiny, ktoré pôsobia na sídlisku prioritne v oblasti kultúry a kreatívnych odvetví. Zámerom je „vyprovokovať“, aby jednotlivci a existujúce, príp. novovzniknuté skupiny, „osídlili“ Výmenník a našli v ňom priestor na stretávanie a organizáciu podujatí. Výmenník tak vytvára zázemie pre amatérskych umelcov v sídliskovej komunite, ktorí tu majú možnosť spolupracovať s profesionálnymi umelcami. Ďalšou cieľovou skupinou sú vzdelávacie inštitúcie. S Výmenníkom pravidelne spolupracujú Fakulta umení Technickej univerzity v Košiciach a Škola úžitkového výtvarníctva v Košiciach, našli tu rezidenčný priestor na výstavy študentov. Vo Výmenníku pracuje 1 kultúrna mediátorka a vypomáhajú dobrovoľníci.

3.1.1 Zainteresované subjekty a prvý návrh účinkov

V prvom kroku sme v spolupráci s kultúrnou mediátorkou identifikovali zainteresované skupiny, na ktoré majú relevantný vplyv aktivity Výmenníka Štítová (Tab. 3).

Tab. 3: Zainteresované skupiny

Zainteresované subjekty	Zahrnutie do analýzy	Dôvod
Profesionálni umelci	Nie	Platení za aktivity, osobné benefity zo spolupráce sú vedľajšie vplyvy zmluvnej spolupráce.
Amatérski umelci	Áno	Cieľová skupina aktivít.
Študenti umeleckých škôl	Áno	Cieľová skupina aktivít.
Rodinní príslušníci amatérskych umelcov a študentov	Nie	Nedostatok dôkazov o materiálnych účinkov.
Návštevníci Výmenníka	Áno	Cieľová skupina aktivít.
Obyvatelia sídliska s výhľadom na Výmenník	Nie	Nedostatok dôkazov o materiálnych účinkov.
Neformálne a formálne skupiny obyvateľov	Áno	Cieľová skupina aktivít.
Vzdelávacie inštitúcie	Áno	Materiálne účinky aktivít.
Zamestnanci	Nie	Platení - mzda
Dobrovoľníci	Áno	Materiálne účinky aktivít.
Miestna samospráva MČ Sever, mesto Košice	Nie	Nedostatok dôkazov o materiálnych účinkov.

Zdroj: vlastné spracovanie

Zainteresované subjekty sú definované ako „ľudia alebo organizácie, ktoré pocítili zmenu, pozitívnu alebo negatívnu ako výsledok analyzovaných aktivít“. (Nicholls, 2012) V ďalšom kroku sme uskutočnili prvý rozbor aktivít Výmenníka, ktorých vplyvy sme priradili k zainteresovaným skupinám. (Tab.4)

Tab. 4: Zainteresované skupiny

Priestor pre skupiny	Wernisáž, včelári, Galéria 6, Glóbus,...
Participatívne umenie v komunite	Ďakujem šused...
Výstavy	Študenti umeleckých smerov, Amatérski umelci
Umelecké a kreatívne workshopy	Platené/ Neplatené
Komunitné aktivity	Premeny a výmeny, susedské schôdze

Zdroj: vlastné spracovanie

3.1.2 Zostavenie mapy účinkov

Kľúčovou časťou SROI analýzy je zostavenie mapy účinkov. Formou jednoduchej schémy zobrazuje vzťah medzi vstupmi analyzovaných aktivít, výsledkami a účinkami na zainteresované subjekty. Vizualizuje teóriu zmeny, ktorá nastala u skúmaných subjektov (Nicholls, 2012). Výsledok je každý výkon alebo produkt, ktorý bol výsledkom aktivít Výmenníka Štítová. Účinok je ekonomický alebo sociálny benefit, ktorý získali zainteresované subjekty účasťou na aktivitách Výmenníka Štítová. Vyjadrujeme len také účinky, ktoré by nenastali, ak by Výmenník neexistoval, zisťovali sme preto mŕtvu váhu realizovaných aktivít. Z nášho výskumu vyplynuli nasledujúce zistenia účinkov pre zainteresované skupiny.

Študenti umeleckých škôl

Študenti vystavujú práce vo Výmenníku, ktoré vznikajú najmä počas vyučovania. Existencia Výmenníka neovplyvňuje vznik prác, iba vystavovanie prác. Pri hromadných výstavách študentov, by tieto výstavy s veľkou pravdepodobnosťou boli inštalované v priestoroch školy alebo iných priestoroch v správe mesta alebo VÚC. Výmenník poskytuje špecifický priestor vhodný pre výstavu (veľké biele plochy, flexibilný priestor), ktorý si študenti cenia viac ako priestor v škole. Z rozhovorov so študentmi FUTU (6.6. 2016) sú to: „*nové priestory, čisté, iné ako stiesnené historické priestory*“; „*špecifické miesto iné od klasických galérií, uprostred sídliska bližšie k ľuďom*“; „*výstava vo Výmenníku je predstupeň pred galériou*“. Viacerí študenti-respondenti zdôraznili priestor „Kontajnera“, ktorý je oddelená súčasť Výmenníka a umožňuje osobitne realizovať unikátnu inštaláciu. Pri niektorých projektoch študentov Výmenník spolupracuje aj príspevkom na materiál, inak by diela študentov nevznikli. Spoločné výstavy študentov sme zarátali podielom 50% (50% mŕtva váha). Ako výrazný účinok sa ukazuje publicita, ktorú Výmenník komplexne poskytuje klientom. Publicitu zarátavame preto 100% podielom.

Iná situácia je pri autorských výstavách (jedného príp. niekoľko študentov), ktoré by sa „*pravdepodobne neuskutočnili v inom priestore*“ ako uviedol kurátor SŠUV (rozhovor 16.6. 2016) alebo by sa uskutočnili len ako súčasť hromadnej výstavy študentov. Autorské výstavy majú vyššie účinky pre študentov (ako prax, súčasť ich umeleckého portfólia, benefit pre ďalšie štúdium, resp. pri uchádzaní sa do práce). Pri autorských výstavách niektoré diela vznikajú aj kvôli výstave (rozhovor 16.6. 2016 autorka výstavy – študentka SŠUV). Z týchto dôvodov pri autorských výstavách zarátavame 100 percent hodnoty účinkov.

Amatérski umelci

Potvrdilo sa nám, že pre amatérskych umelcov má možnosť vystavovať, príp. realizovať workshop vo Výmenníku vyššiu hodnotu ako pre študentov. Amatérski umelci – jednotlivci, ktorí nie sú organizovaní vo formálnych združeniach, majú veľmi

obmedzené príležitosti vystavovať výsledky svojej umeleckej činnosti zadarmo vo verejných priestoroch. Amatérski umelci vyjadrovali veľkú vďačnosť za zriadenie Výmenníka a uvedomovali si príležitosť, že môžu využívať priestory bezplatne. V rámci amatérskych umelcov sú špecifickou skupinou seniori, u ktorých možnosť praktizovania umeleckých aktivít a ich vystavovanie vo Výmenníku vedie k pocitu sebarealizácie, sebareprezentácie, pocitu užitočnosti a zmysluplného trávenia voľného času, ktoré vedú k pocitom sociálnej a emocionálnej pohody. Pri senioroch dochádza k pozitívnym účinkom na ich individuálnej úrovni, ale aj k účinkom pre mesto (znížené náklady na zdravotnú starostlivosť), tie však nevieme kvantifikovať. V meste fungujú špecializované zariadenia pre seniorov (napr. Seniorský dom v MČ Košice Sever), seniori však uvádzajú, že vo Výmenníku je „liberálnejšie“ prostredie na realizáciu ich aktivít (rozhovor 1.6. 2016). Seniori sa angažujú aj ako dobrovoľníci vo Výmenníku.

3.1.3 Meranie veľkosti účinkov

Na základe monitoringu aktivít Výmenníka Štítová sme vytvorili zoznam výstupov (podujatia, účastníci a pod.) v sledovanom období podľa skupín aktivít (Tab. 5).

Tab. 5: Aktivity Výmenníka Štítová január – máj 2015

Aktivita	Počet podujatí	Počet umelcov/skupín	Celkový počet návštevníkov/účastníkov
Výstavy	7	14	450
Workshopy	27	-	511
Komunitné aktivity	14	-	102
Požičanie priestoru	5	3	27

Zdroj: vlastné spracovanie, údaje interné materiály K13

Na základe rozhovorov so zainteresovanými subjektmi, v ktorých sme sa ich pýtali na zmenu, ktorú zažili v súvislosti s analyzovanou aktivitou vo Výmenníku, sme identifikovali kľúčové účinky na zainteresované subjekty. Pre rozsah príspevku uverejňujeme len vybrané účinky na amatérskych umelcov (Tab. 6).

Tab. 6: Účinky na zainteresované subjekty

Zainteresované subjekty	Aktivity Výmenníka	Výsledky	Účinky
Amatérski umelci	Výstavy	Počet inštalovaných výstav/realizovaných workshopov	Prax v inštalácii výstavy
	Workshopy	Počet umelcov ktorí vystavovali práce	Pocit uspokojenia zo sebareprezentácie
		Počet vystavených prác	Zvýšenie sebavedomia
		Počet dní výstavy	Publicita

Zdroj: vlastné spracovanie

Každý účinok sme kvantifikovali pomocou výsledkov (napr. počet návštevníkov, počet hodín) a následne sme im priradili finančnú hodnotu. Vo fáze monetizovania účinkov sme využívali metódu hľadania ceny za porovnateľný substitút na komerčnom trhu, ktorý môže mať na zainteresované subjekty porovnateľné účinky ako aktivity Výmenníka. Realizovali sme prieskum cien za podobnú aktivitu v Košiciach. Uvedená monetizácia obsahovala len ocenenie účinkov, pri ktorých bolo možné nájsť ceny

zodpovedajúcich substitútov, napr. prenájom skúšobne na nácvik kapely, prenájom porovnateľného výstavného priestoru, cena za podobný workshop v Košiciach. Referenčné ceny sme stanovili vždy ako priemer min. 3 cien za porovnateľný substitút. Príklad monetizácie je uvedený v Tab. 7.

Tab. 7: Príklad monetizácie

Zainteresované subjekty	Monetizácia účinkov	Cena v Eur
	Pocit uspokojenia zo sebareprezentácie	2604
	Počet dní výstavy × cena za prenájom porovnateľného priestoru v MČ Sever	
Amatérski umelci	Publicita	2994,5
	Priemerná doba práce PR pracovníka, fotografa, grafika v hod. × priemerná mzda týchto povolání v Košiciach	
	Priemerná cena propagačných materiálov	
	Priemerná cena inzercie v médiách	

Zdroj: vlastné spracovanie

Pomerom monetizovaných účinkov (12 996,2 Eur) a nákladov (37 56,4 Eur) na Výmenník bol vypočítaný ukazovateľ SROI 3,5 v mesiacoch január – máj 2016. Tento ukazovateľ poukazuje na „výnosnosť“ Výmenníka, vzhľadom na to, že z 1 Eura je schopný „vyprodukovať“ 3,5 Eur spoločenskej hodnoty.

4 Diskusia

Cieľom príspevku bolo analyzovať socioekonomickú hodnotu aktivít komunitného kultúrneho centra a kriticky zhodnotiť použitú metódu SROI.

Výsledky prípadovej štúdie potvrdili, že umenie a kultúra majú významné účinky na osobnej úrovni jednotlivcov. Prinášajú im pocity sebarealizácie a spokojnosti, ktoré majú vplyv na zachovanie psychickej a emocionálnej pohody. Kultúra môže byť tiež nástrojom posilnenia komunit a sociálneho rozvoja mestských sídlisk, teda môže mať účinky na lokálnej úrovni. Pozitívne vplyvy kultúry na rozvoj komunit potvrdili aj iné štúdie napr. (Allpress, et al., 2014), (Bollo, 2013), (Crossick & Kaszynska, 2016).

V štúdiu o Výmenníku Štítová v Košiciach sme prvý krát aplikovali metódu spoločenskej návratnosti investícií (SROI) na Slovensku, keďže táto metóda získava na popularite vo vedeckej komunite aj v praxi vo vyhodnocovaní efektívnosti neziskových organizácií. Praktické použitie metódy SROI v prípadovej štúdiu poukazuje na jej metodologické nedostatky, ktoré vychádzajú najmä z hybridného charakteru ukazovateľa SROI. Podobne ako v štúdiu (Pathak & Dattani, 2014) vnímame problém pri interpretácii pojmov investícií a nákladov ako aj nastavení ukazovateľa SROI, ktorý prepája finančné a spoločenské ukazovatele. Z týchto dôvodov považujeme za hlavný prínos štúdie kvalitatívnu časť, ktorá umožnila detailne popísať účinky analyzovaných aktivít Výmenníka na základe primárneho sociologického výskumu so zainteresovanými subjektmi. Za hlavný výsledok tak považujeme zostavenie mapy účinkov aktivít Výmenníka, nie samotný výpočet SROI. I keď kvantifikovaný ukazovateľ SROI zodpovedá výsledkom z podobných analýz v oblasti kultúry, ktoré uvádzame v metaanalýze. Ďalšími závermi z realizácie prípadovej štúdie je, že časová a personálna náročnosť kvalitatívneho výskumu ako aj sektorovo špecifické výsledky pravdepodobne ostanú limitmi širšej štandardizácie metódy SROI. SROI má svoje metodické limity, ktoré je potrebné ďalej skúmať, a metódu upravovať a upresňovať

smerom k väčšej koherentnosti. Napriek tomu ju považujeme za vhodný nástroj pre neziskové projekty na miestnej úrovni, ako zhodnotiť prínos ich aktivít v miestnej ekonomike a komunite.

Záver

Štúdia, ktorú sme realizovali, bola pre Výmenník prínosná z viacerých hľadísk. Získané údaje z rozhovorov tvorili cennú informáciu a spätnú väzbu pre manažment Výmenníka Štítová, ktorý výsledky štúdie môže reflektovať v ďalšom plánovaní a riadení Výmenníka. Vyhodnotenie účinkov umožnilo posúdiť „efektívnosť“ ich aktivít a identifikovať aktivity s mŕtvou váhou. Štúdia tak objektivizuje pohľad na aktivity Výmenníka, ktorý sa uchádza o obmedzené verejné zdroje z rozpočtu mesta. Podrobná analýza účinkov aktivít umožní lepšie plánovať ich budúce aktivity. Naším odporúčaním pre manažment Výmenníka Štítová bolo, že Výmenník má zatiaľ málo využitý potenciál pôsobiť ako spoločný priestor pre sídliskovú komunitu, ktorú by mohlo stimulovať viac projektov zameraných na participatívne umenie.

Štúdia môže slúžiť aj ako marketingový materiál pre prípadných donorov Výmenníka, keďže po roku 2018 bude mesto prehodnocovať financovanie kultúrnych organizácií, ktoré vznikli v rámci projektu Košice EHMK 2013. V roku 2017 sme pokračovali v SROI analýze pre ďalšie štyri Výmenníky v Košiciach, pričom v budúcnosti plánujeme doplniť štúdie aj pre ostatné Výmenníky a získať tak ucelený pohľad spoločenské vplyvy ich aktivít na rôznych úrovniach (jednotlivec, skupina, komunita, sídlisko), ktoré by nebolo možné zachytiť konvenčnými ekonomickými metódami.

PodĎakovanie

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-014-0512.

Referencie

- Allpress, J., Rohani, M. & Meares, C., 2014. *Measuring the value created by Auckland Museum's Moana - My Ocean Exhibition: A Social Return on Investment (SROI) analysis..* Auckland: Auckland Council technical report.
- Bollo, A. 2013. *Measuring Museum Impacts.* Bologna: Istituto per i Beni Artistici Culturali e Naturali.
- Context, 2010. *Social Return on Investment: A practical guide for the development cooperative sector,* Utrecht: International cooperation.
- Crossick, G. & Kaszynska, P., 2016. *Understanding the value of arts & culture.* 199 p.: The AHRC Cultural Value Project.
- CSI, 2012. *Creating Impact in Southern Norway. A Social Return on Investment Report to the Competence Development Fund of Southern Norway,* Heidelberg: Heidelberg University.
- Džupka, P., 2014. *Ekonomické a finančné hodnotenie kultúry na Slovensku. Habilitačná práca.* Ekonomická fakulta. Technická univerzita v Košiciach.
- Emerson, J. & Twersky, F., 1996. *New Social Entrepreneurs: The Success, Challenge and Lessons of Non-Profit Enterprise Creation,* San Francisco: The Roberts Foundation.
- Emerson, J., Wachowicz, J. & Chun, S., 2001. *Social Return on Investment (SROI): Exploring Aspects of Value Creation,* The Roberts Enterprise Development Fund.
- Hološ, J. & Zolnaiová, R., 2015. *Výmenníky/SPOTs/Naše sídliská,* Košice: K13.

Chun, S., 2001. *Social Return on Investment Methodology: Analysing the Value of Social Purpose Enterprise within a SROI Framework*, The Roberts Foundation.

Krátky, J., 2012. *Analýza spoločenskej návratnosti investície*, Koalice nevládek Pardubicka o.s., 23 str.

Krlev, G., Münscher, R. & Mülbart, K., 2013. *A Meta-Analysis of practice in Social Return on Investment (SROI) studies published 2002-2012*. Heidelberg: Centre for Social Investment, University of Heidelberg.

Lawlor, E., Neitzert, E. & Nicholls, J., 2008. *Measuring Value: A Guide to Social Return on Investment (SROI)*. London: The New Economics Foundations (NEF).

Maier, F., Schober, C. & Simsa, R. M. R., 2014. SROI as a Method for Evaluation Research: Understanding Merits and Limitations. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, Volume 26(5), pp. 1805-1830.

Mertens, S., Xhauflair, V. & Marée, M., 2015. *Questioning the social return on investment (SROI)*, Centre for Social Economy, University of Liege.

Millar, R. & Hall, K., 2012. Social Return on Investment (SROI) and Performance Measurement. *Public Management Review Volume 15, Issue 6*, pp. 923-941.

Murray, R., Caulier-Grice, J. & Mulgan, G., 2010. *The Open Book of Social Innovation*. NESTA .

Nicholls, J. & al., e., 2012. *A Guide to Social Return on Investment*. SROI-Network.

NPC, 2010. *Social Return on Investment, Position Paper*, London: New Philanthropy Capital .

Olsen, S., 2003. *Social Return on Investment: Standard Guidelines*, University of California, Working Paper Series.

Pathak, P. & Dattani, P., 2014. Social return on investment: three technical challenges. *Social Enterprise Journal Vol. 10/1*, pp. 91-104.

Rauscher, O., Schober, C. & Millner, R., 2012. *Social Impact Measurement und Social return on Investment (SROI) Analyse Wirkungsmessung neu?*, Working Paper : Wirtschaftsuniversität Wien.

Schober, C. & Then, V., 2015. *Praxishandbuch Social Return on Investment Wirkung sozialer Investitionen messen*, s.l.: Schäffer-Poeschel Verlag Stuttgart.

Šebová, M., 2016. *Ekonomické a sociálne dimenzie kultúry v meste*. Habilitačná práca. Technická univerzita v Košiciach.228 s.

Then, V. & al., e., 2012. *Assessing the Impact of the Mechatronics Programme at the University of Agder*, Heidelberg: CSI.

Kontaktná adresa

doc. Ing. Miriam Šebová, PhD.

Technická univerzita v Košiciach, Ekonomická fakulta

Katedra regionálnych vied a manažmentu

B. Nemcovej 32, 04001 Košice, Slovensko

E-mail: miriam.sebova@tuke.sk

Tel. číslo: +421 55 602 3297

Received: 14. 08. 2017, reviewed: 20. 11. 2017

Approved for publication: 04. 01. 2018